

de schouw

vereniging van 'vrienden van de hoge veluwe'

zomerschouw 1973

INHOUD

- 37 Ledenvergadering 1973 H.C. Haitink
- 38 Korhoenders stellen hoge eisen
aan hun woongebied M.H. Sniijders
- 39 Mos en Bomen J.W.G. Wittkämper
- 41 De slagmaaier W. Ebregt-van Riemsdijk
- 42 Dag, gewijd aan Nationale Landschapsparken:
zaterdag 5 mei 1973 R. Drop
- 43 Het sprookje van prinses Erica
- 44 Erosie in velerlei vormen S. Boekhoff
- 45 Nieuws van de camerajagers
- 46 Spechten en Rode Bosmieren E.T.G. Elton
- 49 De geïntegreerde teeltmethode E. Feith
- 52 Persdag E. Prakke-Kleij
- 53 Operatie 'Sparren-stut' P.C. van Hoek
- 55 Museumnieuws
- 55 Bestuursmededelingen
-

de schouw

Orgaan van de Vereniging van "Vrienden van de Hoge Veluwe"

Redactie: Mevrouw E.H. Prakke-Kley, B.E. Schöffner, Ir. W. James,
Secretaresse: Mevrouw W.M.C. Vogelzang-Giekse.

Alle correspondentie aan de redactie van De Schouw:

p/a Mevrouw E.H. Prakke-Kley, Zonneheuvelweg 20, Oosterbeek

Vaste medewerkers: Mejuffrouw M. Dijkstal, De Heer E. Beumer,
Jkvr. E. Feith, Mejuffrouw W.A. Laseur.

Ledenvergadering 1973

De algemene ledenvergadering, die op 24 maart jl. in de aula van het Museum Kröller-Müller is gehouden, werd door ongeveer 110 leden bezocht.

Met een woord van welkom tot de aanwezigen, speciaal tot de heer Eijgenraam als spreker voor deze dag, opende de voorzitter, de heer D.A. Kramer, de vergadering. Het is 25 jaar geleden dat de vereniging werd opgericht. Uit het jaarprogramma blijkt dat er voor dit jaar een verhoogde activiteit is; er is o.a. een fotowedstrijd voor alle bezoekers aan het Park georganiseerd.

Na voorlezing en goedkeuring van de notulen van vorig jaar, alsmede van het jaarverslag 1972 van secretaris en penningmeester (opgenomen in de vorige Schouw), bracht de voorzitter het voorstel tot contributieverhoging in stemming. Deze verhoging werd unaniem door de aanwezige leden goedgekeurd.

De heer J.C.H. Oudemans, die als bestuurslid aan de beurt van aftreden is, werd bij acclamatie herkozen, terwijl het bestuur werd uitgebreid met mevr. W. Ebrecht-van Riemsdijk.

De voorzitter geeft hierna het woord aan de heer Oudemans, die een uiteenzetting geeft over de komende fotowedstrijd.

Punt 9, het voorstel tot het geven van een jubileumgeschenk aan de Stichting uit het Fonds Actie Exploitatiekosten Bezoekerscentrum, ter grootte van f 10.000,—, werd met applaus door de aanwezigen aangenomen. De directeur van het Park dankte bestuur en leden hartelijk voor deze gift. Hij zal met zijn bestuur overleggen welk(e) project(en) in het Bezoekerscentrum met dit geld verwezenlijkt kunnen worden.

Hierna deelde de voorzitter mee, dat de heer Klein na zijn operatie langzaam herstellende is. Hij dankte voorts de dames en heren leden voor de bezetting van de balie in het Bezoekerscentrum, evenzo diegenen die na de stormramp van 3 november daadwerkelijk in

Voorzitter D.A. Kramer heeft juist uit handen van de heer Wittkämper een „dennenopslagtrekker” ontvangen.

Foto: D.J. Aalders.

het Park geholpen hebben. Ook mevr. Bijleveld, als secretaresse van penningmeester en secretaris, werd bedankt voor haar enthousiasme. Veel dank is ook verschuldigd aan de leden van de Fotowerkgroep, die kosteloos zoveel foto's ter beschikking van de vereniging en het Park stellen.

De heer Mees bood daarna mevr. Klaasen, als dank voor haar jarenlange werk aan de ledenadministratie, een tinnen bord aan.

Enige leden stelden nog een aantal vragen, waarna de heer Wittkämper een zelf ontwikkeld stuk gereedschap aanbood, waarmee de dennenopslag zonder bukken en vuile handen kan worden bestreden. Dit geschenk werd onder dankzegging aanvaard.

Om 11.00 uur sloot de voorzitter de vergadering met dank aan de aanwezigen voor hun komst en hun belangstelling.

De secretaris.

Korhoenders stellen hoge eisen aan hun woongebied

M.H. Snijders

Korhoenders zijn noch monogaam noch polygaam. Ze kennen geen enkele huwelijksverhouding. De hanen bemoeien zich ook niet met het grootbrengen van de kuikens; ze laten dat aan de hennen over. Tijdens het broeden wordt elke relatie tussen hen en haan verbroken.

Dat zei de heer J.A. Eijgenraam – kenner van het korhoen bij uitstek – op 24 maart, nadat het huishoudelijk gedeelte van de agenda voor de algemene ledenvergadering was afgehandeld. Hij hield toen een leerzame voordracht over het leven en het gedrag van de korhoenders. En rekende o.a. af met de opvatting, dat korhoenders tot het zogenaamde oerwild behoren. Veel meer behoren zij tot de cultuurvervolgers. Uit de voordracht bleek overigens wel, dat deze dieren nog al wat eisen stellen aan hun woongebied. Hij somde een aantal voorwaarden op, waaraan moet worden voldaan, wil de korhoenderstand niet achteruit gaan.

Niet alle hei is korhoenderhei. Zo eisen deze dieren voor het broeden een dichte dekking van veelal oude heidestruiken. Maar voor het slapen en baltsen prefereren zij een lage begroeiing. Voor het slapen kiezen de korhoenders dan ook nog een hellend terrein. De dieren overnachten op onderlinge afstanden van ongeveer een meter. Aan wind hebben korhoenders een hekel, evenals aan hun eigen uitwerpselen. Dat betekent, dat een terrein slechts een paar keer per jaar voor overnachting wordt gebruikt. Nog een eis, die door de dieren aan het slaapterrein wordt gesteld: de heidestruiken mogen niet dicht zijn, want de dieren slapen graag met het lichaam op de naakte aarde. Een korhoen heeft dus ruimte nodig.

Hoewel de jacht op korhoenders zeer beperkt is, kan afschot soms een dwingende eis zijn.

Volgens de heer Eijgenraam wordt de geslachtsverhouding soms verstoord. Bijna altijd zijn er dan te veel hanen, of, zoals u wilt, te weinig hennen. Meestal is dat een gevolg van het egoïstisch optreden van de hanen, die de beste slaapplekken voor zich opeisen. De werkelijke oorzaak ligt in het veld. Er zijn dan ook beheersmaatregelen nodig, die ertoe moeten leiden dat voor alle dieren een plaatsje is.

De heide mag dan voor de korhoenders onontbeerlijk zijn, dat wil nog niet zeggen dat ontginning van een deel van de heide de korhoenderstand achteruit doet gaan. Integendeel, uit een onderzoek van de heer Eijgenraam is gebleken, dat een gedeeltelijke ontginning de korhoenderstand doet toenemen. Toen de Heidemaatschappij in het begin van deze eeuw vele heideterreinen ging ontginnen, leverde dat een uitbreiding van de korhoenderstand op. Een korhoen kan overigens niet het hele jaar door van de heide leven. Bij genoemd onderzoek werden dan ook veel bessen op het menu van de korhoenders gevonden.

In de derde week van maart verovert elke haan zich een territorium op de baltsplaats. Elke morgen kondigt de haan daar zijn komst aan, waarna de hennen komen aanvliegen. Een hen kan elke morgen met een andere haan paren, want, zoals reeds werd opgemerkt, huwelijksverhoudingen kennen de korhoenders niet. Medio mei kunnen de goed verscholen liggende eieren worden verwacht, waarna voor de hen een broedperiode van 3 weken volgt. In juli en augustus komen de hennen en de kuikens op bouwlanden. Ze eten dan ook veel vossenbesen en bosbesen. Eind september beginnen de jonge hanen al te kleuren, waarna voor deze dieren in oktober een balts begint.

Aan het slot van zijn boeiende voordracht noemde de heer Eijgenraam een grote bedreiging van de korhoenders: de ongebreidelde recreatie. In het domein van de korhoenders zetten mensen tenten op, crossen met bromfietsen en motoren door de hei en verstoren daarmee de zo noodzakelijke rust in het veld, zodat rustgebieden ook voor deze wildsoort noodzakelijk kunnen zijn.

De heer Eijgenraam illustreerde zijn betoog met fraaie dia's.

Mos en Bomen

J. W. G. Wittkämper

Na de algemene ledenvergadering op 24 maart zijn er enkele wandelingen gemaakt. Zo zagen wij op de open zandgronden veel Ruig Haarmos.

Soms dicht bij elkaar groeiend, alsof het een zode vormt, maar ook zeer verspreid en dan toont dit zeer kleine plantje duidelijk zijn pionierskarakter. Immers Ruig Haarmos is een belangrijke en uitstekende zandbinder.

Het komt alleen of voornamelijk voor in een zeer voedselarm milieu (oligotroof), dat zeer zuur is met een pH lager dan 5,5. Ruig Haarmos leeft dus acidofytisch.

Het is een wonder hoe dit kleine mosje het uithoudt als wij bedenken dat haar standplaatsen bovendien nog droog en zeer zonnig zijn. Wij hebben allen wel eens ervaren hoe verschrikkelijk heet het op die open zandgronden kan zijn.

Bekijken wij de blaadjes van dit mosje met een sterke loupe, dan zien wij dat elk blaadje uitloopt in een kleurloos glashaar. Die glasharen vinden wij bijna altijd bij mossen die op zulke droge en zonnige gronden groeien. Zij blijken in het leven van deze mossen een bepaalde functie te vervullen. Zij zouden dienen om de omvang van het mos te vergroten, waardoor een min of meer windstille laag ontstaat en dat helpt weer de verdamping tegen te gaan, hetgeen zoals begrijpelijk voor dit mos op deze droge grond van groot belang is.

Maar misschien nog belangrijker is dat de glasharen het zonlicht opvangen en de stralen verstrooien door breking naar alle richtingen. Je zou kunnen zeggen dat al die glasharen een soort zonnenscherm vormen, waardoor het zonlicht teruggekaatst wordt en het mos tegen verwarming, uitdroging en te fel licht wordt beschermd.

Straks zullen deze mosjes bovendien hun sporenkapsels vertonen waarop een huikje zit, dat behand is. Vandaar dat Ruig Haarmos tot de Haarmossen behoort.

De latijnse naam is: *Polytrichum piliferum* (poly = veel, tricum = haar).

In het Duits: Glashaartragendes Widertonmoos!

Douglas

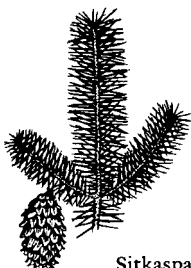
Verder hebben we kennis gemaakt met enkele blauwe Douglas-bomen.

Over de gewone groene Douglas hoeft niets gezegd te worden, deze mag algemeen bekend worden verondersteld. Halen wij met de Kerst een bos groen in huis, tien tegen een dat het van de Douglas is, omdat de naalden zolang vast blijven zitten. Bovendien is deze boom aromatisch. Dat is met al dat omgevallen hout weer goed waar te nemen. Echter wij zagen twee bomen, die niet zo groen waren. Het betrof hier een blauwe vorm van de groene Douglas.

Scherp omgrensde kenmerken zijn er niet te geven, omdat er nogal wat overgangsvormen zijn. Maar uiterlijk zijn groene en onze "blauwe" toch wel te onderscheiden. Jammer is dat bij de laatste storm, die ook over de Hoge Veluwe ging, onze blauwe exemplaren zijn gesneuveld. Het waren de enige exemplaren die ik wist te staan. Erg jammer. Maar nu maar goed opletten of er ergens anders toevallig ook nog enkele van deze blauwe groeivormen staan. Alleen aan de kleur te herkennen.

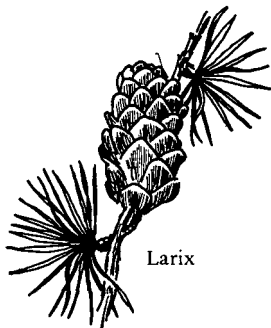
Grove den

Sitkaspar

Fijnspar

Larix

Volledigheidshalve mag gezegd worden dat er wel een *echte* blauwe Douglas bestaat: de *Pseudotsuga glauca*, doch dit is een zeer langzaamgroeiende vorm, die praktisch niet wordt aangeplant. Deze echte blauwe vorm is duidelijk herkenbaar in de eerste plaats aan de kleur, want die doet denken aan de bekende blauw-spar en in de tweede plaats zijn de kegels duidelijk anders, want zij hebben teruggeslagen dekschubben, waardoor de kegel een ruige indruk maakt.

Wat verborgen vonden wij een exemplaar van de Kaukasusspar (*Picea orientális*). Een flinke boom, zeer decoratief, een pracht exemplaar met takken tot helemaal onderaan.

Deze spar komt uit het oosten, uit Klein-Azië en de Kaukasus (Oostrand van de Zwarte Zee).

Opvallend waren de zeer korte naalden, het kortst van alle *Picea*-soorten (0,5 cm lang). De naalden zijn stomp en sterk glimmend als waren ze vernist en ze zitten zeer dicht op elkaar.

De groei is echter uiterst langzaam.

De verdwaalde Blauwspar (*Picea pungens glauca*), die wij zagen, hoort hier eigenlijk niet thuis. De vorm was ook niet fraai. Het is een Boskoops kweekproduct, dat beter in een tuin of park op zijn plaats is.

Het is echter wel leuk de afgefallen kegels te bekijken, want die hebben weer een andere vorm dan van de fijnspar.

Dat geldt ook voor de kegels van de Sitkaspar, waarvan wij vele grote exemplaren hebben mogen bewonderen. (*Picea sitchénsis*.) De naalden van deze boom zijn scherp stekend met blauw-witte strepen.

Zijn naam heeft hij te danken aan een eiland voor de kust van noord-westelijk Noord-Amerika.

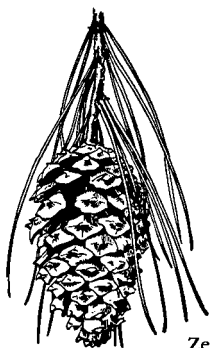
Reeds aan de stam is de boom te herkennen. De schors is bij oudere bomen roodbruin en in vrij dunne platen afschilferend, waardoor de stam een ruig uiterlijk heeft.

De Fijnspar (*Picea abies*) heeft ook een roodbruine stam, maar zo op het oog lijkt deze enigszins glad hoewel bij nadere beschouwing blijkt ook deze met kleine ronde schubben te schilferen. Dat afschilferen zal er wel de oorzaak van zijn dat de stammen weinig met algen zijn begroeid, zulks in tegenstelling met gladstammige bomen.

Van de prikkerige Sitka naar de zachte fijnbesnaarde (fijnbesnaalde) Weymouthden (*Pinus Strobus*).

De naalden van deze den staan met zijn vijven in een kokertje, ze zijn voorts lang en zacht. De boom heeft daardoor een pluimige habitus. De naalden zijn ook blauwgroen van kleur. De kegels van deze den zijn ca. 10-15 cm lang en zeer smal. Het formaat van de sparrekegel dus. Alleen, deze Weymouth-kegels zijn enigszins krom en de schubben zijn vaak met wat hars bedekt.

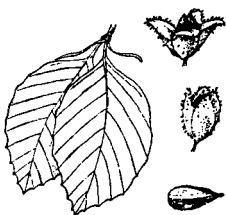
Het is een boomsoort uit het oosten van Noord-Amerika (de

Zeeden

Haagbeukeblad

Beukeblad

staten om de grote meren). Het is bijzonder jammer dat deze boom zo vaak wordt aangetast door een roestzwam, die sterke harsuitvloeijing ten gevolge heeft. Wij hebben er desalniettemin vele gezonde exemplaren mogen bewonderen tussen de oude vliedgden in.

Beuk en Haagbeuk (*Fagus Sylvatica* en *Carpinus Betulus*)

De Nederlandse namen zouden doen vermoeden dat beide familie van elkaar zijn, doch de Latijnse benamingen demonstreren dat dit niet het geval is. Het geslacht *Carpinus* behoort tot de familie van de Berkachtigen en de Beuk tot de familie der Beuken.

De Haagbeuk vonden wij als ... haag of heg rond de tuin van Boswachter Vink. De Haagbeuk vertakt zich sterk, wordt nooit een boom met grote afmetingen en laat zich zonder schade sterk snoeien. Vandaar dat deze boom veel voor heggen wordt gebruikt. In de herfst blijven de dorre bladeren veelal aan de struiken zitten, zodat een heg van haagbeuken een uitstekende dekking geeft.

De knoppen zijn spits eivormig en ongesteeld, terwijl die van de beuk lang, spits en gesteeld zijn.

De bladeren van de beuk zijn eivormig, gaafrandig en aan de rand zeer fijn behaard. Pas ontloken zijn ze donzig zacht, lichtgroen en later worden ze donkergroen, glimmend en leerachtig.

Het blad van de Haagbeuk echter doet meer aan dat van de iep denken, de bladrand is dubbelgezaagd, terwijl de zijnerf tot aan de rand toe diep in het blad liggen.

Op onze wandeling hebben wij circa 30 verschillende bomen gezien.

In verband met de plaatsruimte is de redactie genooddakt geweest één keuze te maken uit de verslagen, die binnenkwamen over de diverse wandelingen.

De slagmaaier

W. Ebrecht-van Riemsdijk

Het zal de bezoeker van het Park opgefallen zijn, dat op diverse plaatsen actief gewerkt wordt aan het verwijderen van de dennenopslag.

Deze grove dennen doen beslist niet aan geboortebeperving en komen dan ook met miljoenen op die plaatsen voor, waar ze niet getolereerd kunnen worden. Immers, liet men al deze zaailingen staan, dan was binnen luttele jaren de hele Hoge Veluwe bedekt met dennen. En juist die open bossen, met diverse door-

kijkjes, doen het zo goed in het landschap. Vandaar dat een grootse aanpak nodig was om deze aanwas te verminderen.

Stuk voor stuk omhakken of uittrekken is te omslachtig, dit kost tijd dus geld, vandaar het inschakelen van de slagmaaier.

Deze bevat twee metalen bladen (messen), 30-40 cm lang, 10 cm breed, die een draaiende beweging maken en ook zelf beweeglijk zijn. Het geheel bevindt zich \pm 5 cm boven de grond. Deze hoogte is echter instelbaar. De

messen worden ter beveiliging afgeschermd door een metalen kap.

De machine is bevestigd achter een trekker, die over de te vellen boompjes rijdt, waarbij de slagmaaier deze afsnijdt en tegelijkertijd het hout in snippers van 1-20 cm slaat.

Een hele prettige kant van deze methode is ook nog dat het terrein niet bezaaid wordt met achtergebleven dode bomen, die het landschap zo uitermate kunnen ontsieren.

Zelfs "bomen" van 2 m hoogte en stamdoorsnede van ± 9 cm kunnen op deze manier verwijderd worden.

Niet alleen de opslag wordt zo bestreden, maar tegelijkertijd wordt de oude heide gemaaid. Zoals U misschien wel zult weten, moet de heide van tijd tot tijd gemaaid of afgebrand worden. Vroeger namen de schapen deze taak voor hun rekening, maar nu moet de mens wel ingrijpen, willen wij nog de open heide behouden.

Mocht U op Uw zwerftochten een ontmoeting hebben met deze slagmaaier, blijf dan uit zijn buurt. De snippers kunnen wel 10-20 m weggeslingerd worden en betekenen een gevaar voor Uw ogen.

Dag, gewijd aan Nationale Landschapsparken:

zaterdag 5 mei 1973

R. Drop, Amersfoort

Het is moeilijk een goed samenvattend verslag te geven van het vele dat op deze dag op ons afkwam.

Het bestuur annonceerde allereerst de fotowedstrijd over De Hoge Veluwe 1973 en lichtte een en ander toe.

Vervolgens hielden de heren F.C. Rijckevorsel en P.L. van Steenveldt lezingen over resp. de Nationale Landschapsparken en het Nationale Landschapspark De Veluwe. Ik wil een en ander in samenhang weergeven, omdat het elkaar overlapt en aanvulde.

Al sinds 1969 is men bezig met studie over dit onderwerp. Op het Ministerie van CRM viel het resulterende rapport niet zo goed.

De volgende reveil gaat uit van de A.N.W.B. in 1971. Sindsdien kwam alles in een stroomversnelling. Op vele niveau's wordt er gewerkt: bij rijk, provincie, regiones en door particulieren. Keerpunt 1972 (blz. 31) noemt als doelstelling o.a. "veiligstellen van natuurgebieden, o.a. Veluwe, Mergelland, IJsselmeer". In landbouwkringen stelt men zich helaas nogal dwars en conservatief op, want voor hen gaat (uiteraard) de economie vóór en het algemeen wel-

zijnsbelang druist tegen hun groepsbelang in. Een Nationaal Park is qua natuur interessant, terwijl een Nationaal Landschapspark meer omvat: ook leefgemeenschappen en socioculturele infrastructures. De grootte is resp. 1000 tot 10.000 ha resp. boven de 10.000 ha. De Hoge Veluwe is (zoals U waarschijnlijk bekend) een Nationaal Park, de Veluwe als geheel is op te vatten als één groot Nationaal Landschapspark.

Organisatorisch werkt de hele regio van de Veluwe met enkele gemeenten in het IJsselgebied samen in o.a. het recreatieschap Veluwe. De heer Van Steenveldt is hiervan directeur. De naam zegt al dat in deze regio de recreatie-problemen een hoge prioriteit hebben. Deze problemen hebben nl. enorme invloed op de hele structuur van de Veluwe-streek. Tweede huizen, stacaravans etc. zijn elementen die de ongereptheid van de natuur van het gebied enorm aantasten. Recreatie betekent ook verkeer en de effecten hiervan in milieu-opzicht zijn ons allen maar al te zeer bekend.

Ik kan helaas niet diep ingaan op alles wat

werd verteld. Speciaal aandacht graag nog voor het verkeersvraagstuk en de agrarische problemen.

Verkeer wil zeggen wegen, dus lawaaioverlast voor de natuur. Verder betekenen wegen enorme ingreep in de geologische en biologische evenwichten van de streek. Het idee is nu de centrale streek van de Veluwe zoveel mogelijk te sparen door zo min mogelijk nieuwe wegen erdoorheen d.m.v. leiden van het verkeer *erlangs*. Verder afleiden van de recreanten naar grote recreatieprojecten rond de groene zone van de Veluwe. Er zijn er 12 gepland, waarvan thans 8 in ontwikkeling of uitvoering. We hebben er één van bezocht, nl. Bussloo, dat in 1975 klaar moet komen en dan op topdagen 30.000 recreanten moet kunnen ontvangen. Centraal is een plas, ontstaan door zandzuigen voor de aanleg van de E8 van West-Nederland naar Twente. Rondom worden ligweiden, stranden, parkeergelegenheden en zeer aantrekkelijke landschapselementen aangelegd. Het geheel is in verre staat van ontwikkeling. Ik acht dit een zeer mooi staaltje van planning van wegenbouw op recreatieve creatie of wel "werk op werk plannen". Verder zagen we op een interessante busrit vele aspecten van de Veluweregio, zoals boven werd aangeduid. Even kwam de waterhuishouding en het infiltratieplan van de Veluwe ter sprake. Het voert te ver, hierop nader in te gaan.

Ten slotte iets over de agrarische problemen, waarover de heer Van Steenveldt een uiteenzetting gaf. Hier botsen economische en natuur-hygiënische belangen, maar in het kader van de subsidiëring volgens de Europese landbouwwegelingen en ook voor nationale subsidiëring zouden we compromissen kunnen sluiten. Enerzijds moderne grote bedrijven met weinig natuurwaarde, anderzijds kleine vrij traditionele bedrijven met lage opbrengst, waarbij de boeren meer natuurbeheerders worden en via subsidies enz. schadeloos worden gesteld voor economische verliezen.

Uit het voorgaande blijkt dat er veel moet gebeuren; er gebeurt al veel, maar het moet meer worden. Wat verkeerd is gedaan is betrekkelijk onherroepelijk, maar we moeten al het mogelijke doen om de restanten te redden voor de

ondergang. Mentaliteits-verandering is nodig, hetgeen wel op gang komt getuige de succesvolle acties tegen de rijksweg door Nieuw Amelisweerd, tegen de Leidschebaan en de Duinweg in Wassenaar.

De slotbede van de heer Van Steenveldt was, dat wij als leden de gedachte van het grote belang van het landschap voor het welzijn, de gezondheid en het geluk van de Nederlandse bevolking en de buitenlandse toeristen zullen uitdragen.

Bloeiende dopheide (Erica)
Foto: J. van der Schoor

Het sprookje van prinses Erica

Is het wel algemeen bekend, dat de bloei van de Struikheide, dat rose, paarse nazomerwonder, verband heeft met een liefdesgeschiedenis?

Hoe komt het, dat de Struikheide zo verschillend bloeit, niet overal op de Veluwe tezelfder tijd, niet overal even sterk van tint?

Er was een jonge liefde, 'n echte liefde, tussen het prinsesje Erica en prins Wander. Tot, in verband met oorlog tussen de vaders, de prinses veranderd werd door meedogenloze kunst van een tovenaars. Zij werd een onaanzienlijke struik.

Prins Wander zocht zijn verdwenen liefste overal. Het was laat in augustus geworden, begin september. Veel sprak hij in zich zelf over zijn kleine prinses, zijn Erica. Eens ging hij langs een struik, weer zeggende: "Mijn Erica, wat was ze toch lief! Wat was ze toch mooi!"

Daar, plotseling, schoot de struik in rose bloei, alsof ze bloosde. En dat was ook zo: De betoverde Erica, bescheiden, beschroomd, levende in een tijd toen men nog bos bij meisjes konzien, had gebloosd bij de lof van haar minnaar. Deze, de rose bloei ontwarende, riep verbaasd: "Dat lijkt op de schone bos van mijn Erica! Die plant moet op wijde velden bloeien! Zaad moet worden gewonnen en overal gestrooid."

Dat gebeurde. En de heidevelden met struikhei breidden zich uit.

Prins Wander echter gaat elk jaar in de late zomer nog altijd zoekende, zwerfend over de Noord-Veluwe. Niet overal kan hij tegelijkertijd zijn; en wat hij zegt, kan hij ook niet overal even krachtig spreken, want zelfs de vurigste minnaar moet bij zijn ontboezeming eens ademhalen en even rusten.

Daar, waar hij reeds voorbij is gegaan en gezegd heeft: "Mijn Erica, wat was ze toch lief!

Wat was ze toch mooi!", daar is de hei in blozende bloei geschoten. Waar hij nog niet passeerde, bloeit het evenwel nog niet. Waar hij zacht heeft gesproken, is de hei bleek-rose; waar hij weer vuriger werd in zijn lof, daar gloeit de bloemenpracht in diep-rose, diep-purper, diep-paars.

De ongelijkheid van de Veluwe heidebloei is hiermee geheel verklaard: Waar prins Wander nog niet is geweest, schuilt nog het achtbladig bloempje weg in de beschermende knop; daar echter waar hij verschijnt, sprekende warm van zijn lief, schiet blij de struikhei in bloei als een zachtblozende bruid!

Noot Red. — Botanisch is Erica dopheide, terwijl in het bovenstaande verbaal over Struikheide (Calluna) gesproken wordt. In sprookjes mag dat waarschijnlijk.

Bron: Noord-Veluwe Vertellingen en Geheimenissen
Meppel - 1954, door J.L. de Boer.

Erosie in velerlei vormen

S. Boekhoff

Wanneer in de bergen lawinen ontstaan en ijsmassa's gesteentebrokken meesleuren, als bergbeken bij het smelten van de hooggelegen sneeuw- en ijsmassa's woeste stromen worden en ook grote en kleinere stenen meevoeren, spreken we van erosie.

Niet altijd gaat erosie met geweld gepaard.

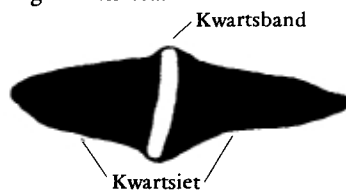
Een rustig stromende rivier voert toch altijd iets mee van zijn oever en uit zijn bedding.

Ook de wind kan eroderend werken.

Een zandvlakte wordt weggeblazen en het zand komt soms tot stilstand bij een groep bomen, die soms tot hun top in het zand verdwijnen: er worden stuifduinen gevormd, die op De Hoge Veluwe veel te vinden zijn, bij voorbeeld bij de Franse berg en in het Otterlose Zand.

In het grind van De Hoge Veluwe vinden we

soms kwartsieten met kwartsaders, die uitsteken. In de kwartsietmassa zijn scheuren ontstaan; deze werden opgevuld door een kiezelzuuroplossing, die verhard is tot witte kwartsbanden. Een stukje van dit gesteente werd door water en wind bijgeslepen en omdat de kwartsband meestal harder is dan de kwartsietmassa, bleef deze band uitsteken uit de omringende massa.

Soms vertonen deze kwartsbanden een bijzonderheid. Het gesteente is dan gespleten, de

stukken ten opzichte van elkaar verschoven en daarna weer aan elkaar gekit met kwarts.

Vlak waarlangs
geschoven is.

Erosie doet zich ook voor bij waterafvoerpijpen, die boven de grond eindigen. Als er grind in de aarde voorkomt, spoelt de aarde op die plaatsen weg en blijft het grind over.

Aan de voet van bomen vindt men in een bos hierdoor vaak veel kleine steentjes.

Ook het druipende rieten dak van het restaurant "De Koperen Kop" heeft erosie veroorzaakt. Gestadig vallende regendruppels hebben de stenen eronder bewerkt. Het tussenliggende materiaal is weggespoeld en de steentjes zijn overgebleven. Ze vormen een mooie lichte band recht onder de dakrand.

Nog een voorbeeld. U kunt soms mooie stenen tafeltjes tegen komen. Ik zag ze bij een pas gegraven brandgang bij Oud Reemst jaren geleden. In het losse zand lagen steentjes en er was een flinke regenperiode geweest zonder wind. De regen spoelde het losse zand vlak, maar onder de steentjes bleef het liggen. Het zag er zo uit:

Werkelijk een fantastisch miniatuurlandschap! Na enige weken hadden droogte en wind er een einde aan gemaakt.

Op heuvels kunnen regenbeken gevormd worden, waarin dan vaak de steentjes achter blijven.

Op een vlakte met zand en grind kan de wind het zand wegblazen en er blijft een veldje met steentjes achter.

Deze erosie is erg onschuldig.

Erger is het als na onoordeelkundig bos kapen op berghellingen de regens alle vruchtbare aarde wegspoelen en als door een te veel aan kunstmest bedorven landbouwgronden door

de wind worden ontdaan van de vruchtbare bovenlaag bij lange droogte.

Terwijl aan de ene kant bomen de erosie kunnen tegengaan, zo kunnen aan de andere kant wortels van bomen in fijne spleten van een gesteente doordringen, en bij groei van de wortels kan het gesteente uiteen gedrukt worden. Ook gletschers veroorzaken erosie, want de ijsmassa schuift op het smeltwater er onder naar beneden en sleept stenen mee.

Op de erosie door de zee ga ik hier niet in.

Nieuws van de camerajagers

In verband met enige wijzigingen, waarvan ik U verzoek goede nota te nemen, doe ik U nu reeds de volgende mededelingen betreffende "de dertiende".

Op 27 oktober, 's morgens om 10 uur (niet later), verzamelen de camerajagers en alle belangstellende vrienden zich in Restaurant de Gelderblom te Ermelo. Vertrek voor herfststrit over het Kroondomein om 10.30 uur (dus niet 11.00 uur). Moeitezal worden gedaan de Paalweg te mogen berijden. Op verzoek een kort bezoekje aan de wildweide bij het Aardhuis. Een boterhammetje voor Uw twaalfuurtje dient te worden meegenomen. Hierna via Kootwijk naar de Waldhoorn te Otterlo.

Het zeer interessante middagprogramma (waarover meer in de september-Schouw) begint om 14.00 uur met na de begroetingssignalen o.a. een DIARAMA van het Nationale Park De Hoge Veluwe van Ton Berends en Jan v.d. Schoor.

Introducés zijn onbepert welkom!

Een bijzondere jachtmaaltijd wacht in Restaurant Rust een Weinig te Hoenderloo. Aanvang ± 18.00 uur. Kosten circa f 15,-.

Iedereen is hartelijk welkom en U weet de Camerajagers nodigen U als altijd gratis uit deze jaarlijkse reünie te bezoeken. Wel is men verplicht in de pauze consumptie(s) te gebruiken, uiteraard voor eigen rekening. Deelname aan de jachtmaaltijd is niet verplicht.

Voor inlichtingen (liefst tussen 18.00 en 19.00 uur) kunt U mij bellen op nr. 03417-3962. (Schriftelijke vragen kunnen niet worden beantwoord.)

Jan Kammeijer, Dr. Holtropstraat 28, Ermelo.
(M.i.v. 16 juli a.s.: de Pastorale, Hanengewei 3, Ermelo)

Spechten en Rode Bosmieren

E. T. G. Elton

(Rijksinstituut voor Natuurbeheer te Arnhem)

Onder rode bosmieren verstaan we de betrekkelijk grote roodbruine bewoners van de bekende "mierenhopen" of "mierennesten", die opgebouwd zijn uit dennenaalden, twijgjes en ander dood plantaardig materiaal. Er zijn in Nederland drie soorten. Zowel de dieren zelf als de nesten zijn uiterlijk moeilijk van elkaar te onderscheiden. Eén dezer soorten verschilt echter van de andere door het vermogen zeer grote volken te kunnen vormen. Aanvankelijk groeit het nest met de bevolking mee, maar later worden op enige afstand nieuwe nesten bijgebouwd om de verder toenemende bevolking te kunnen huisvesten.

Eén kolonie van deze soort kan daardoor 1 tot 20 à 30 en soms wel meer nesten omvatten. Alle drie de soorten zijn roofvijanden van schadelijke insecten. Waar veel bosmieren zijn, wordt de kans op het optreden van insectenplagen geringer. Vooral de soort die grote kolonies kan vormen is in dit opzicht van belang.

Een invloedrijke school van bosbouwentomologen meent dat mensen en spechten de belangrijkste vijanden van de rode bosmieren zijn en dat door bescherming tegen deze twee sterftefactoren de bevolkingsdichtheid zal stijgen tot het zeer hoge peil dat er volgens hen oorspronkelijk in de Europese bossen geweest moet zijn. De mens is schadelijk voor deze mieren door het verzamelen van de cocons, ook wel "miereëieren" genoemd, die voornamelijk als vogelvoer worden gebruikt. Bescherming tegen de mens bestaat dus uit het tegengaan van deze "coconroof".

De spechten zijn een sterftefactor, doordat hun voedsel voor een groter of kleiner gedeelte, afhankelijk van de soort, uit bosmieren bestaat. Dat dit zo is, kan men in de winter

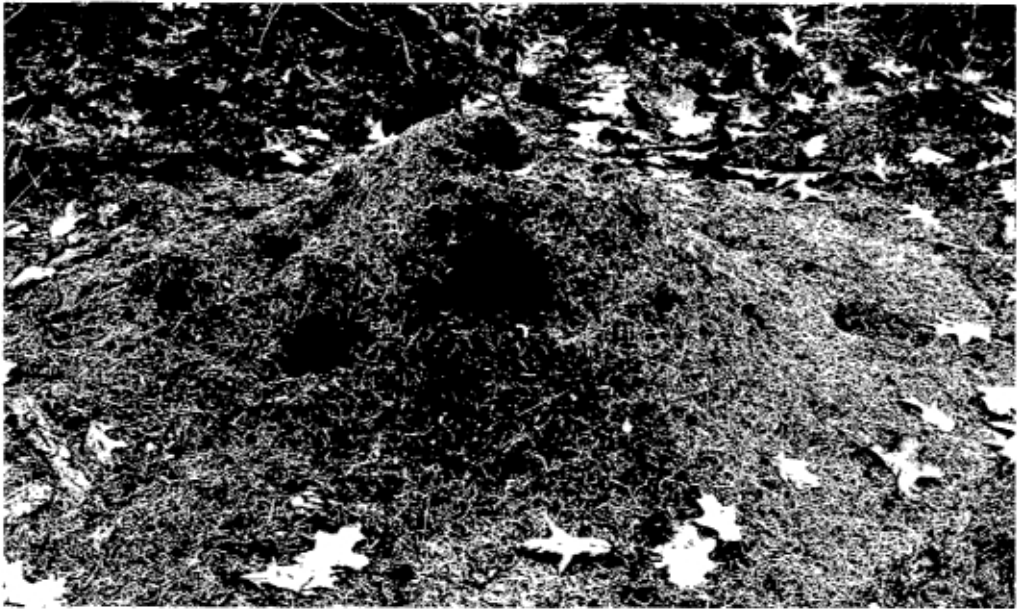
goed zien aan de gaten, vaak tot 60 à 70 cm die, die deze vogels in de nesten maken om de overwinterende mieren te kunnen bereiken (foto 1). Ook ziet men dan meestal de karakteristieke uitwerpselen in grote aantallen op en om de nesten liggen. Bescherming tegen de spechten moet volgens deze bosbouwentomologen gebeuren door kooien van kippegaas over de nesten te plaatsen. Deze zouden tevens het clandestiene verzamelen van cocons bemoeilijken.

Is de oorspronkelijke, natuurlijke mierendichtheid eenmaal bereikt dan kan de bescherming tegen spechten verder achterwege blijven; de verliezen door deze vogels worden dan door voldoende geboorten gecompenseerd.

We mogen aannemen dat het verzamelen van cocons op De Hoge Veluwe, zo het al een enkele keer clandestien mocht gebeuren, van geen betekenis is. Het terrein leent zich dan ook bij uitstek voor het bestuderen van de invloed van spechten zonder rekening te hoeven houden met de factor: coconroof. Het zou ook vrijwel ondoenlijk zijn er wel rekening mee te houden, daar het meestal tersluiks gebeurt en de verschillende kolonies in verschillende mate beroofd worden van onbekende hoeveelheden cocons.

Ons instituut is de directie en het personeel van het Nationale Park dan ook bijzonder dankbaar voor de medewerking, die wij bij deze en ook andere onderzoekingen steeds hebben ondervonden. De invloed van de spechten als sterftefactor proberen we onder andere vast te stellen door bepaalde kolonies op de voorgeschreven manier te beschermen en hun ontwikkeling te vergelijken met die van geheel onbeschermd kolonies.

Veel lezers zullen op hun omzwervingen door het park wel de pyramidevormige kooien over bepaalde nesten hebben zien staan. Andere nesten zijn weer beschermd met rechthoekige, enigszins opgebolde stukken kippegaas, die aan de randen zijn verzaaid met takken of stenen. Voor diegenen, die zich afvragen of de spechten nu nog wel genoeg voedsel hebben, zij hier vermeld dat er slechts 79 van de meer dan 500 nesten voor de spechten ontoegankelijk zijn gemaakt en dat deze vogels bovendien

Nest van de rode bosmier in de winter, met door spechten gemaakte gaten en uitwerpselen van spechten.

volstrekt niet op de rode bosmieren als enige voedselbron zijn aangewezen.

Het experiment met de kooien en stukken kippegaas is overigens nog niet afgesloten, zodat over de resultaten nog geen mededelingen kunnen worden gedaan. Wel kan hier iets verteld worden over enige andere wetenswaardigheden aangaande de relatie spechten-mieren, die intussen bekend zijn geworden.

Zij kwamen aan het licht bij pogingen diverse vragen te beantwoorden. Bij voorbeeld of de spechten 's zomers geen bosmieren eten. Men ziet in dat jaargetijde namelijk nooit de hierboven beschreven gaten in de nesten. Eind mei zijn de door deze vogels aangerichte vernielingen — de nesten kunnen totaal geruïneerd zijn (in sommige delen van het Nationale Park gebeurt dit óók door de wilde zwijnen) — meestal weer geheel hersteld.

Pas eind september beginnen de eerste spechtegaten weer te verschijnen. Maar in die tussentijd, in de zomermaanden dus, zijn er steeds mieren op het oppervlak der nesten. De spechten hōeven dus geen gaten te maken om bij de mieren te komen. De afwezigheid van

die gaten zegt dan ook niets over de vraag of er 's zomers al dan niet mieren worden gegeten. Wel is het duidelijk dat er 's zomers geen coccons en larven worden gegeten. Deze zitten namelijk zo diep, dat de vogels daarvoor wel gaten in de nesten zouden moeten maken. Overigens, ook 's winters worden er geen coccons en larven gegeten, want die zijn er dan niet.

Behalve dat de spechten 's zomers geen gaten in de nesten maken, laten zij er óók geen uitwerpselen achter, of slechts bij zeer hoge uitzondering. Dit in tegenstelling tot de winter. Is dit dan een bewijs dat er 's zomers geen bosmieren worden gegeten? Hier moeten we voorzichtig zijn. Het bleek namelijk dat, wanneer wij 's zomers spechtenexcrementen neerlegden op plaatsen bij de nesten waar veel mieren liepen, deze excrementen vrij snel konden verdwijnen. De in dat jaargetijde actieve mieren begonnen er direct aan te sjarren, waardoor zij, vooral bij droog weer, vrij snel in stukken braken die weggeslept konden worden.

Sommige stukken werden blijkbaar als voedsel beschouwd, en in het nest naar binnen ge-

dragen. De meeste echter werden van het nest weggesleept en kwamen dan vaak op onvindbare plaatsen onder bladeren of tussen het gras terecht. Andere excrementen bleven, hoewel vlak bij het nest maar op plaatsen waar weinig mieren kwamen, soms drie weken goed zichtbaar, liggen. Het was echter duidelijk dat de kans op het vinden van bij de nesten gedeponeerde excrementen in de zomer kleiner was dan in de winter. Het niet-vinden daarvan liet dus geen zekere conclusie toe over het al dan niet gegeten worden van de bosmieren. Toch hebben die uitwerpselen ons op een andere manier het antwoord op de vraag geleverd en bovendien nog enige andere bijzonderheden. Men vindt daarin namelijk de koppen van de mieren vrijwel intact terug. Ze zijn vaak wat gedeukt en soms gescheurd, maar

aan, of er excrementen van spechten op het nest of binnen een afstand van 1,5 m daaromheen lagen. Bij 1723 nestbezoeken vonden wij slechts twee maal zo'n excrement. Dat is wel heel weinig.

Er is dan ook nog een derde omstandigheid die maakt dat er weinig uitwerpselen bij de nesten worden gevonden. Deze is dat er — anders dan wel eens wordt beweerd — een deel der buitgemaakte mieren niet van de nesten maar in het omliggende terrein, van de bomen en de grond worden opgepikt. Dit is bij alle drie de spechtensoorten, die in ons land algemeen voorkomen, wel eens waargenomen. Zelf zag ik eens een zwarte specht 3 à 4 minuten lang mieren van de stammen van bomen pikken. Hij daalde ook op een nest neer om daar mieren te vangen, maar bracht er maar 30

Koppen van rode bosmieren, zoals men ze in de uitwerpselen van spechten vindt.

bijna altijd herkenbaar (foto 2). Door goed zoeken op plaatsen waar veel spechten kwamen, konden wij in de zomer bruikbare hoeveelheden excrementen verzamelen. Uit het onderzoek van de mierenkoppen daarin is nu gebleken dat deze vogels in de zomer wel degelijk rode bosmieren eten, zij het minder dan in de winter. In de winter bestond \pm 55 % van de door spechten geconsumeerde mieren uit rode bosmieren, in de zomer minder dan 15 %.

Is deze geringere bosmierenconsumptie, tezamen met de neiging der mieren om met de excrementen te slepen, nu de gehele verklaring voor het feit dat wij in de zomer vrijwel nooit excrementen op en bij de nesten vonden? Wij tekenden gedurende een aantal zomers bij elk bezoek aan een bosmierennest

seconden door. In de zomer wordt dus minder tijd op de nesten doorgebracht dan met de hoeveelheid gegeten mieren overeenkomt en dit is mede een verklaring voor het geringe aantal op die nesten gevonden excrementen. Bij velen zal nu de vraag opkomen of de bescherming met gaas 's zomers wel effectief is. Spechten die, hoe dan ook, rode bosmieren willen eten, kunnen deze immers altijd krijgen, gaas of geen gaas. Maar misschien gaat het vangen op de nesten vlugger en gemakkelijker en het is daarom mogelijk dat zij uit gemakzucht minder van de ingekooide kolonies zullen eten dan van de onbeschermden. Dit blijft een punt voor nader onderzoek.

Tot dusver was steeds sprake van uitwerpselen, waarvan niet bekend was welke spechten-

soort ze geproduceerd had. Over het menu van de afzonderlijke soorten verkregen wij slechts weinig gegevens. Zij laten echter wel enige conclusies toe. Zo bleek de grote bonte specht een zeer gevarieerd menu te hebben, waarin doorgaans maar weinig mieren voorkomen en daaronder weer weinig rode bosmieren. Als sterftfactor voor laatstgenoemde soorten is hij dus van weinig belang.

De groene specht daarentegen bleek zich bijna uitsluitend met mieren te voeden, o.a. met zeer grote aantallen van het minuscule grasmiertje, wat voor deze betrekkelijk grote vogel wel merkwaardig is. Verder bleek de groene specht 's zomers slechts weinig rode bosmieren te eten, minder dan 10 % van het totaal aan geconsumeerde mieren. Ons oordeel over het wintermenu moeten wij baseren op de analyse van slechts 2 met zekerheid van deze soort afkomstige uitwerpselen. Beide bevatten méér dan 90 % rode bosmieren, wat er op duidt dat de consumptie in dat seizoen veel hoger is. Men bedenke overigens dat al deze getallen gelden voor terreinen met een dichte bosmierbevolking. De groene specht komt ook voor in gebieden met weinig of geen rode bosmieren. Daar zullen de genoemde percentages wel lager zijn. De maag van een doodgevonden groene specht uit zo'n gebied bevatte inderdaad op een totaal van 3.264 mieren niet één rode bosmier.

De zwarte specht eet naar verhouding meer mieren dan de grote bonte, maar minder dan de groene. In de zomer eet hij echter, in streken met dezelfde mierenfauna, naar verhouding veel meer rode bosmieren dan de groene. Of het percentage bosmieren in de winter hoger ligt dan in de zomer weten we nog niet. Het grasmiertje is nog niet in zijn menu aangetroffen. Tot het andere voedsel dan mieren behoren bij de zwarte specht vooral grote insectenlarven, onder andere die van boktorren en van de zeer schadelijke grote dennesnuitkever.

De groene en zwarte specht eten 's zomers ook mierelarven en cocons, echter — zoals reeds gezegd — niet van de rode bosmier. Of de grote bonte wel of geen larven en cocons eet, weten we niet.

De geïntegreerde teeltmethode

E. Feith

Gaat U mee? Het voorjaar breekt aan en ik krijg een onbedwingbare zin om nog eens over het landbouwbedrijf van Jhr. Van Nispen te wandelen. Nee, geen gewoon bedrijf, maar een biologisch bedrijf. Ik kwam er destijds min of meer toevallig terecht, toen ik voor m'n opleiding stage moest lopen. Het merkwaardige feit deed zich echter voor, dat ik dacht na die twee maanden heel wat van de teelt af te weten. Toen ik na m'n examens terugkwam en me verder in de materie ging verdiepen, kwam ik alsnog tot de ontdekking, dat ik er eigenlijk niets van snapte. Geruststellend werkt de wetenschap, dat in het algemeen hoe langer je je op dit terrein beweegt, je er steeds minder van begrijpt.

Ik zou graag voorop willen stellen, dat dit artikelje niet de pretentie heeft een wetenschappelijk karakter te hebben, hoewel de wetenschap er wel degelijk aan te pas komt. Een te uitgebreid stuk zou ook buiten de bedoeling van "de Schouw" vallen. Nee, loopt U mee, als U wat te vragen heeft, dan kunnen we samen zien of we eruit komen.

Chemisch of biologisch

Als ik de term geïntegreerd nog even buiten beschouwing laat, zou ik een paar verschillen willen noemen tussen de chemische landbouwmethoden enerzijds en de verschillende biologische methoden anderzijds. Let wel, ik heb het hier over biologische landbouwmethoden en niet over chemische, biologische en later over geïntegreerde bestrijdingsmiddelen.

In de chemische landbouw maakt men gebruik van anorganische meststoffen (vaak in water oplosbare kunstmest) soms in combinatie met organische mest. Ziekten worden bestreden met chemische middelen, die zeer agressief kunnen zijn en vaak preventief worden toegepast. In de biologische landbouw wordt uitsluitend gebruik gemaakt van organische meststoffen. Stalmest, bagger, compost en Peru guano zijn een paar vertegenwoordigers van de laatste groep. Bij ziekten en plagen past men plantaardige bestrijdingsmiddelen toe (b.v. pyretrum en nicotine), of men voert een biologische bestrijding uit (d.w.z. dat men hoeveelheid natuurlijke vijanden van het schadelijke insect in het gewas loslaat).

Met kunstmest geteelde gewassen zijn fors ontwikkeld, mals en waterrijk. Ze hebben een donkergroene bladkleur. De onder insecten altijd aanwezige lekkerbekken hebben er een voorkeur voor. De met organische mest gekweekte gewassen zijn wat spartaanser opgevoed: het blad is wat kleiner, de hele plant maakt een wat gedrongen indruk en is lichter van kleur. Schadelijke insecten zijn er niet zo dol op, maar voor de mens is de smaak intenser en ook de kwaliteit kan uitstekend zijn.

Biologisch of geïntegreerd

In de biologische landbouw kent men hoofdzakelijk drie werkwijzen, nl. de organisch-biologische, de biologisch-dynamische en de geïntegreerde teeltmethode. Op beide eerstgenoemde wil ik hier niet verder ingaan. De geïntegreerde teeltmethode zullen we wat nader bekijken. Bij deze derde methode gaat men bewust werken met de wetmatigheden van de natuur, of wel de teler maakt zijn gewassen tot een integraal bestanddeel van de oecologie. Een 17e-eeuwse geleerde heeft eens gezegd: "Om de natuur te kunnen beheersen, moet men haar gehoorzamen".

Op het bedrijf van het Huis Sevenaer zien we dan ook, dat de "schadelijke" dieren door de "nuttige" in toom gehouden worden. Er heerst dan een zeker evenwicht; populatie-explosies komen er ook niet voor. Oorspron-

kelijk heeft dit oecologische evenwicht overal geheerst. Maar omdat er geen dier is, dat zijn nest zo bevuilt als de mens, is het evenwicht zo verbroken, dat we voor overschakeling van een normaal bedrijf op de geïntegreerde methode 5 tot 10 jaar nodig zullen hebben. Een absolute voorwaarde is bovendien, dat men over een groot aaneengesloten gebied kan beschikken, waar zich geen storingsbronnen in bevinden. Omdat de natuur geen eigendoms-grenzen erkent, zal het U duidelijk zijn waarom vaak het houden van een gifvrij moestuintje op een mislukking uitloopt: de oppervlakte is te klein en de burens spuiten wel.

Ook van zeer groot belang is het goed functioneren van een oecologisch evenwicht. Al vanaf vlak na de oorlog, dus toen de hele milieuge-dachte nog nauwelijks grond onder de voeten had, koesterde men in Zevenaar wantrouwen jegens het gebruik van bestrijdingsmiddelen. Toen begon men eigenlijk het betrekkelijke effect in te zien van dat ingrijpen in toen waarschijnlijk nog niet zo hopeloos lijkende situaties. Het gebruik van bestrijdingsmiddelen werd beperkt, ook ter bestrijding van onkruid. Zo krijgt bij voorbeeld in de boomgaarden de natuur de kans zichzelf te reguleren: vooral als je er een paar jaar achter elkaar gaat rondkijken, zie je dat de brandnetels langzamerhand plaats moeten maken voor andere planten. Vogels bouwen hun nest in de bomen of bewonen een van de daar opgehangen nestkasten. Tussen haakjes, wist U, dat elk koolmezenpaar per broedsel 12.000 insecten nodig hebben? Het spreekt haast vanzelf, dat het er gonst van alles wat er aan insecten rondvliegt zodra de zon kracht begint te krijgen. En ik kijk er nog steeds mijn ogen uit aan allerlei veelkleurige kevers, hagedissen, vogels en spinnen. Zelfs de enigszins macabere aanblik van vijftien doodgravers, die hun werk deden, bleef mij niet bespaard.

De verzorging van de bodem is minstens even belangrijk als de aandacht voor alles wat zich daarboven afspeelt, en ik heb sterk de indruk, dat de waarde van een goede structuur wel eens wat onderschat wordt. Rond Zevenaar bestaat het merendeel van de grond uit zavel, hetgeen, zeker voor de tuinbouw, een goede

grondsoort is. De structuur, die sterk afhankelijk is van o.a. de verhouding grond, water en lucht, is goed, wanneer de grond in kleinere of grotere kluiten aan elkaar kleeft. Er zit dan veel lucht (dus zuurstof) in de bodem, waarvan bodemflora en -fauna en de plantewortels profijt hebben.

Het handhaven van die structuur vergt veel voorzichtigheid en inzicht van diegenen die op die grond hun werk doen. Het bewerken met nat weer, het gebruik van te zware machines en het onnodig heen en weer lopen tijdens de werkzaamheden (met het idee er na afloop wel een cultivator overheen te halen) is taboe en kan enorme achterstand in de groei veroorzaken.

In Zevenaer wordt de tuinbouwgrond (ca. 8 ha) in het voorjaar geploegd, en daarna alleen bewerkt met een schoffelmachientje en een kleine trekker op rupswielen (structuur!), die oorspronkelijk in de ruimen van bulkschepen wordt gebruikt en die als zijn grotere broers voorzien kan worden van een eg, spitmachine en een lichter (voor het rooien van bij voorbeeld witlofpennen en aardappels).

Door de bemesting met organische meststoffen handhaaft zich een goede structuur, beter dan wanneer er met kunstmest bemest zou worden. Bovendien verteert organische mest niet in één jaar, zodat er bij een regelmatige bemesting een buffer, een reserve aan voedingsstoffen in de bodem ontstaat.

Op verschillende terreinen wordt onderzoek verricht op dit bedrijf. De Planteziektenkundige Dienst is al jaren bezig met een onderzoek met kruidenweiden, waarbij van Jhr. Van Nispen ongeveer 8 ha betrokken is. Ieder jaar wordt het fruit gecontroleerd door mensen van proefboomgaard "De Schuilenburg" T.N.O., terwijl er een kleine boomgaard totaal bij het onderzoek betrokken is. Bovendien zal de Wetenschappelijke Commissie Biologische Bedrijven een onderzoek beginnen t.a.v. opbrengsten, kwaliteit, zuiverheid en rentabiliteit van het bedrijf. Aangezien er maar 400 ha grond in heel Nederland is, die bebouwd wordt volgens een biologische methode, waarmee we trouwens enorm achterop komen in

vergelijking met het buitenland, is het van meer dan groot belang, dat dit bedrijf gehandhaafd blijft. Het is namelijk zo, dat de gemeente Zevenaer gronden van Jhr. Van Nispen wil onteigenen voor industriële doeleinden.

Al 25 jaar lang worden er bestemmingsplannen gemaakt ten behoeve van de industrie of de woningbouw, waardoor al veel grond verloren is gegaan. De laatste procedure betreft een stuk van ca. 28 ha voor de industrie. Het bedrijf zal te klein worden voor een lonende exploitatie, maar ook het oecologische evenwicht zal een gevoelige klap krijgen.

De duizenden handtekeningen en adhesiebetuigingen, die men op het Huis Sevenaer al heeft ontvangen, laten overduidelijk zien, dat het hier niet gaat om een particulier, die zijn grond verdedigd voor zijn eigen belang, maar om een zaak die algemene ongerustheid heeft teweeg gebracht bij hen, die ervan overtuigd zijn de biologisch gekweekte produkten te willen gebruiken uit milieubewust oogpunt, uit gezondheidsoverwegingen, of om wat voor een reden dan ook.

Ik hoop en verwacht, dat het college van de Raad van State de enig juiste beslissing zal doen: keur het bestemmingsplan niet goed, laat het onderzoek voortgang vinden en geef Jhr. Van Nispen de kans in de enorme vraag naar zijn produkten te voorzien. De tijd, die nu nog verloren gaat aan juridische uitzoekeringen, zou stukken beter gebruikt kunnen en moeten worden.

Na deze lange wandeling heeft U, hoop ik, enig inzicht gekregen in een zaak die, gelukkig meestal in positieve zin, de laatste tijd nog wel eens de kranten haalt.

Zou het deze zomer nog eens tot een echte wandeling komen, voor diegenen, die zich ervoor interesseren of die er zomaar wat meer van zouden willen weten? Of schrijven we allemaal een kaartje om te laten zien, dat we ook mee willen helpen aan het bouwen van een stevige basis voor een uniek landbouwbedrijf in Zevenaer.

Persdag

E. Prakke-Kleij

Het belangrijkste evenement in dit jubileumjaar is de landelijke fotowedstrijd. De heer Oudemans heeft, met medewerking van de Stichting Amateurfotografie en de A.N.W.B. en vele anderen, deze actie tot in de puntjes voorbereid, met als laatste pijl op zijn gespannen boog een persconferentie op 2 mei 1973 op De Hoge Veluwe.

Er waren vertegenwoordigers van o.a. "Prinses", N.O.S., A.N.W.B., Gelderland, Arnhemse Courant, alsmede correspondenten van landelijke dagbladen. Zij hebben geluisterd naar de uiteenzetting van de heer Kramer over onze vereniging. In het kort dus wat de leden in de vorige Schouw hebben kunnen lezen. De heer Kramer voegde er nog aan toe, dat, ondanks de activiteiten van de vereniging voor de natuurpaden en de financiële steun voor De Aanschouw en andere zaken (alles ten gunste van het Park), wij nog niet tevreden zijn, maar nog meer educatie en voorlichting willen geven op het gebied van de natuur.

De heer Van Medenbach de Rooy vertelde daarna over enkele aspecten van zijn geliefde Veluwe. Het bos, de heide en de zandverstuivingen.

Na de twee stormen (in november vorig jaar en in april van dit jaar) zullen de vrijgekomen percelen zo mogelijk herbebest worden met loofhout. Vliedennen houden we toch wel, die zaaien zichzelf voldoende uit – bijna te veel.

De heide moet door de mens in stand worden gehouden. Wil men de heide behouden, dan moet die periodiek worden gemaaid. De gemaaide en tot bossen gebonden heide wordt verkocht en gebruikt als drainage in de IJsselmeerpolders.

Zandverstuivingen, vroeger zo gevreesd, heeft de mens thans volkomen in de hand, zodat er bijna geen echte zandverstuiving meer is. Bij het Otterlose Zand heeft men nu enkele zand-

heuveltjes weer opengelegd om de zanden weer aan het stuiven te krijgen.

Het probleem van de dennenscheerder, waar natuurlijk naar gevraagd werd, belichtte de heer Van Medenbach de Rooy zeer duidelijk, maar wel zorgelijk.

In de wet van de bosbouw staat dat kwijnende en dode grove dennen ieder jaar voor half mei uit het bos moeten zijn verwijderd of geschild. Na de eerste storm waren de meeste beseignaren al een heel eind gevorderd met het opruimen, maar na de tweede storm, waarbij soms weer bomen over of in de vorige gesneuvelden vielen, is het niet meer mogelijk voor half mei alles schoon te krijgen. Er zal waarschijnlijk geen straf worden opgelegd, want dit is overmacht. De dennenscheerder krijgt echter zijn kans. Dit insect boort zich na half mei door kleine gaatjes van de bast van kwijnende en dode bomen en legt daar zijn eitjes. In de zomer vliegt de larve uit en zoekt de gezonde bomen op en eet zich een weg door de toppen van de jonge scheuten. Deze vallen dan af en zo'n boom of zelfs zo'n bos lijkt dan wel "geschoren".

Komt dit in grote mate voor, dan gaan deze dennen ook dood en wordt het erg moeilijk om aan deze levenscyclus een eind te maken. Laten we het beste hopen. In geen geval moet gif worden gebruikt; dat zou nog veel meer andere planten en insecten doden.

Na een geanimeerde lunch met veel vragen en evenvele antwoorden werd het gezelschap rondgeleid in een bus, waar de heer Kramer weer onvermoeibaar vertelde over korhoenders, pijpestrootje, de Deelense Was enz. Het geluk was met ons toen we wildschut Lief-tinck ontmoetten, die met zijn stralend gezicht vroeg of we naar de hinden kwamen kijken, die hij net zou gaan voeren.

Met veel boeiende informatie keerde de "Pers" huiswaarts. Al zulk soort evenementen komen op de jaarlijkse excursies ook op het programma voor de leden, soms met introducés.

Maar dit jaar wil de redactie uit naam van alle leden een grote waardering uitspreken voor het bestuur, dat zo veel tijd en moeite en zelfs vakantiedagen geeft voor het organiseren van dit jubileumjaar.

Operatie 'Sparren-stut'

P.C. van Hoek

In de "Lente-Schouw 1973" werd deze hulpactie van vrijwilligers uit onze ledenkring reeds door de heer A. Langenbach gememo-reerd en met een foto van de heer J. van der Schoor geïllustreerd.

Inmiddels is deze operatie beëindigd. De streefdatum om dit karwei geklaard te hebben was zaterdag 31 maart jl.(!).

Dank zij het enthousiasme en doorzettingsver-mogen van een (beperkt) aantal vrijwilligers bleek het mogelijk deze eindstreep te halen, zij het met de hakken over de sloot. Tot en met de laatste middag moest er stevig aange-pakt worden.

Oordeelt u zelf over de tussenvoeging "be-perkt". De algemene oproep voor vrijwillige hulpverlening werd aan ca. 2000 leden ge-richt. Hiervan reageerden er 46. Door verschil-lende oorzaken konden enkele leden hun toe-zegging niet realiseren, zodat er 36 leden over-bleven om mee te beginnen. Wij beseffen heel goed dat op een dergelijke oproep niet alle leden positief kunnen reageren, doch nog geen 2% is o.i. met "beperkt" vriendelijk gekwalifi-ceerd. Met de start op 20 januari en de finish op 31 maart kon in totaal op 9 zaterdagen en 10 donderdagen worden gewerkt. De zater-dagen van 24 februari en 24 maart vielen namelijk af, resp. wegens ernstige sneeuwval en de Hoge Veluwe-dag. Op alle overige dagen ging de actie door, weer of geen weer!

Het aantal opgekomen vrijwilligers varieerde op de donderdagen van max. 9 tot min. 5 en op de zaterdagen van max. 20 tot min. 8.

Zoals vaak in soortgelijke gevallen hadden de wegblijvers ongelijk.

Het resultaat van alle inspanning was dat op 31 maart het grote aantal geopereerde patien-ten in het perceel van ca. 1½ ha netjes recht op stonden. De vrijwilligers van het laatste uur gingen dan ook met gerechtvaardigde voldoe-ning naar huis. Menigeen zal daarbij in gedach-

ten een schietgebedje tot de weergoden heb-ben gericht om hen gunstig te stemmen en dit bosbouwkundig experiment uiteindelijk met succes te bekronen. Hiervoor zou dan nodig zijn: niet te veel wind, maar wel voldoende regen.

Het einde van deze hulpactie kreeg tijdens de laatste koffiepauze in "De Pampel" nog een officieel tintje door de aanwezigheid van onze voorzitter met zijn echtgenote. De heer Kra-mer bracht in een korte toespraak zijn waar-dering en dank voor het vele werk van alle vrijwilligers tot uiting.

In de late namiddag van maandag 2 april (!) hadden wij ons nog maar juist achter de schrijfmachine gezet om dit verslagje te ma-ken, toen in een aangrenzende bostuin een oude Acacia door de kracht van de snel aan-wakkerende wind met luid gekraak werd ge-streken. De meer ingewijde vrijwilligers zullen begrijpen dat onze gedachten vanaf dat mo-ment meer bij onze sparren-patienten verble-ven dan bij het schrijven van een artikelje voor "De Schouw". Onze grote vrees voor een funest gevolg van de storm op het resultaat van de stut-actie bleek de volgende dag ter plaatse helaas gegrond te zijn.

Veel van hetgeen de novemberstorm had over-leefd lag nu volledig gestreken of goed scheef, terwijl naar ruwe schatting bij 25-50% van de behandelde patienten de koorts weer ernstig opgekomen was. Wat er nu met "ons" perceel gaat of kan gaan gebeuren is thans nog niet definitief bekend. Het stichtingsbestuur heeft voorlopig alle beschikbare tijd en mankracht nodig om de nieuwe stormschade te behande-len, waardoor een beslissing over het fijnspar-ren-perceel uitgesteld moet worden.

Om een eventueel ongunstig effect van de teleurstelling over deze tegenslag op het en-thousiasme van de vrijwilligers tegen te gaan, zouden wij een oud gezegde willen aanhalen,

namelijk "men rekene de uitslag niet, doch telle het doel alleen".

Ook zal het resultaat dit maal, door een ongelukkige samenloop van omstandigheden, waarschijnlijk negatief uitvallen. Wat positief is en een blijvend karakter heeft, is de ervaring die bij deze actie we werd opgedaan. Een heterogene groep, met als enige gemeenschappelijke factor het lidmaatschap van onze vereniging, leerde elkaar beter kennen en groeide snel tot een enthousiast samenwerkende eenheid.

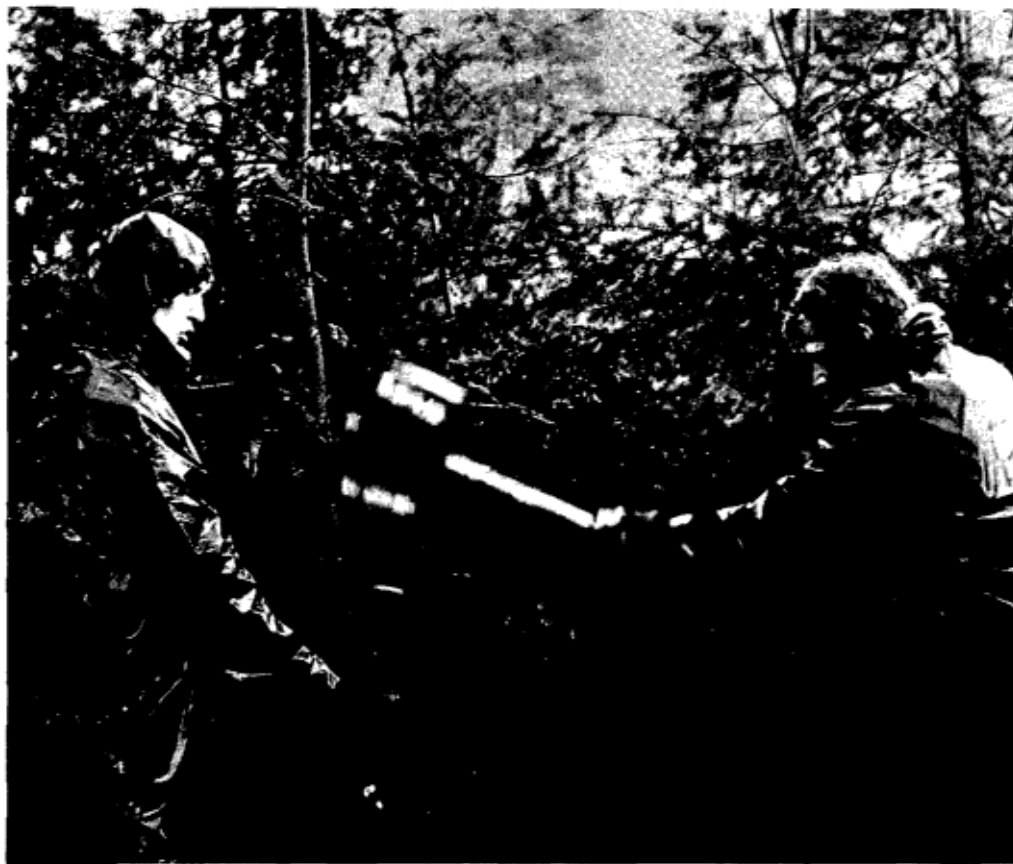
Zo nu en dan een dag geheel ander werk verrichten dan men gewend is, zeker als het in een gezonde buitenlucht plaats vindt en lichamelijke in plaats van geestelijke vermoeidheid veroorzaakt, kan verfrissend werken.

Iets hiervan werd op de laatste algemene ledenvergadering door de heer R. van Gerrevink aangetipt met zijn uitspraak dat hij het, zelf werkgever zijnde, een prettige ervaring vond ook eens als werknemer op te treden en dan ook nog zonder CAO-problemen.

De goede onderlinge sfeer werd ongetwijfeld ook gestimuleerd door de gezellige middag-pauze in de jachtkamer van "De Pampel", waarbij de erwtensoep en koffie op voorbeeldige wijze eveneens door vrijwillig(st)ers werd verzorgd.

„Weer of geen weer, gestut werd er”.

Foto: J. van Raalten.

Constructivisme uit Polen in Kröller-Müller Museum

De tentoonstelling "100 Tekenings uit het Museum of Modern Art, New York" was te bezichtigen tot en met 17 juni. Vier weken hierna op **15 juli**, wordt de 2de zomertentoonstelling geopend: **Constructivisme uit Polen**, een collectie schilderijen uit het museum te Lodz, die nog nimmer zo volledig buiten Polen werd getoond. De directeur van het Poolse museum bracht bovendien in nauwe samenwerking met de conservator van het Folkwangmuseum te Essen (waar de tentoonstelling in april en mei te zien was) en de directeur van Kröller-Müller een unieke documentatie bijeen, die in zijn geheel, in het Engels, ter gelegenheid van de expositie gepubliceerd wordt.

De hoofdfiguren zijn de schilders Stazewski (geb. 1894), Strzeminski (1893-1952) en diens vrouw Katarzyna Kobro (1898-1951). Er bestonden veel contacten in de 30'er jaren tussen deze Polen en Seuphor (de grote vriend van Mondriaan), Hans Arp, Huszar (lid van de Stijl-groep), Vantongerloo e.a. — maar de belangrijkste avant-gardiste is voor hen Malevich, die een Pool van geboorte was.

Het Kröller-Müller Museum kreeg van de weduwe van Hans Arp enkele jaren geleden een tweetal schilderijen en reliëf van Stazewski en Strzeminski ten geschenke. Een tentoonstelling dus, die met grote kunsthistorische zorgvuldigheid werd opgebouwd, maar die juist in Otterlo, waar zoveel werken van Mondriaan, Van der Leek, Huszar, Arp en Rietveld permanent te zien zijn, grote weerklank zal vinden, omdat ze overduidelijk de geweldige inspiratie toont die van het Constructivisme uitging in de 20'er en 30'er jaren en dat in Europa zowel als in de Sowjet-Unie, zowel bij de schilders en beeldhouwers, als architecten en grafische ontwerpers.

Aan het eind van de zomer (of begin september) wordt het grote project van **Jean Dubuffet** in de beeldentuin onthuld: de **Jardin d'Email** (23 x 30 meter).

Dit artificiële landschap, een 20-eeuwse "meditatietuin", werd onder leiding van Dubuffet's architect door de fa. Boeschoten, in samenwerking met de technische staf van het museum vervaardigd.

Over Dubuffet en zijn stedelijke en landschappelijke projecten verschenen verschillende publicaties in Parijs en New York (bij de onthulling van de Grote Bomen-groep bij het hoofdgebouw van de Chase Manhattan Bank o.a.); het Kröller-Müller Museum zal deze herfst een geïllustreerde publicatie over de Jardin d'Email uitgeven.

Hieraan voorafgaand worden er in juli en augustus in twee museumzalen 50 tekeningen van Dubuffet geëxposeerd, die het Museum of Modern Art voor deze gelegenheid in bruikleen afstond.

Bestuursmedelingen

De directeur van het Park, Ir. H. van Medenbach de Rooy, heeft zich bereid verklaard vragen en suggesties van leden over het Park te beantwoorden.

Hun, die iets interessants willen weten, wordt verzocht deze op korte en bondige wijze ter kennis van de secretaris te brengen (dus zich niet rechtstreeks tot de directeur te wenden), waarna voor doorzending aan de directie van het Park zal worden zorggedragen.

De beantwoording van de vragen zal òf rechtstreeks aan de vragenstellers geschieden òf door een mededeling in De Schouw. Vragen van algemeen belang zullen zo mogelijk met het antwoord in De Schouw worden gepubliceerd, zodat een ieder zijn of haar kennis over het Park op deze wijze kan vergroten.

Op voorstel van een van onze leden, de heer P.C. van Hoek, zou het bestuur gaarne vrijwilligers willen oproepen om in september en/of oktober van dit jaar de verwijdering van de dennenopslag in het Park ter hand te nemen. Op de vorige ledenvergadering heeft ons lid, de heer J.W.G. Wittkämper, het bestuur een door hem ontwikkeld stuk gereedschap geschonken, waarmee op eenvoudige en makkelijke wijze deze kleine dennetjes kunnen worden uitgetrokken.

Leden, die op deze wijze het Park hulp willen bieden en één of meer zaterdagen de opslag te lijf willen gaan, wordt verzocht de secretaris te schrijven onder vermelding van aantal deelnemers, welke zaterdagen en duidelijk adres en zo mogelijk telefoonnummer.

Bij voldoende deelname zal een ieder dan tijdig bericht ontvangen.

De secretaris verzoekt de leden hem bij verhuizing de normale adreswijzigingskaart te willen sturen; dus niet alleen te volstaan met verandering van het adres op een girokaart.

Misschien ten overvloede wordt erop gewezen, dat de leden van onze vereniging uit hoofde van hun lidmaatschap geen vrije toegang tot het Park hebben, ook niet als zij de ledenvergadering willen bijwonen.

Geïnteresseerden, die meer willen weten over de Vereniging van Vrienden v.d. Hoge Veluwe of zich als lid willen opgeven, kunnen dit doen bij de secretaris: Dhr. H. Haitink, Pr. Bernardweg 10, Oosterbeek. Telefoon 08307-5545.

Busdiensten van en naar het Park

Vanuit Arnhem:

VAD-bus nr. 7

Vertrek station - richting Harderwijk, stopt te Otterlo
Vertrek Arnhem 15 minuten na het hele uur
Vertrek Otterlo 27 minuten na het hele uur

Vanuit Apeldoorn:

VAD-bus nr. 10

Vertrek Sophiaplein - richting Ede, stopt te Otterlo
Vertrek Apeldoorn 46 minuten na het hele uur
Zondags om de 2 uur: 10.11 uur, 12.11 uur enz.
Vertrek Otterlo 31 minuten na het hele uur
Zondags om de 2 uur: 11.49 uur enz.

Vanuit Ede:

VAD-bus nr. 10

Vertrek Ede 2 minuten na het hele uur
Zondags om de 2 uur: 11.22 uur enz.
Vertrek Otterlo 22 minuten na het hele uur, richting Ede - Zondags om de 2 uur: 10.44 uur enz.

Vanuit Arnhem en Apeldoorn vertrekt ook een uurdienst naar Hoenderloo - VAD-bus nr. 9

Vertrek Arnhem 35 minuten na het hele uur
Zondags om de 2 uur: 12.11 uur enz.
Vertrek Apeldoorn 16 minuten na het hele uur
Zondags om de 2 uur: 11.11 uur enz.

M.i.v. 1 juli vertrekt op ieder vol uur vanuit Arnhem (station) van Gemeente Vervoerbedrijf Arnhem een bus, die door het Park rijdt. Behalve om 13.00 uur.

Lijst van leden, die zich hebben opgegeven om in voorkomende gevallen deelnemers aan bijeenkomsten met vervoer te helpen:

Mevrouw H. Feit-de Savornin Lohman, Zijpendaalseweg 161, Arnhem, telefoon 085-421583
de Heer P.C. van Hoek, Wellensteinlaan 13, Arnhem, telefoon 085-616361
Ir. H. van Medenbach de Rooy, Otterloseweg 314, Hoenderloo, telefoon 05768-360
Mevrouw H. Hoogstraten, Dokter Mijstraat 3, Epe, telefoon 05780-4818
de Heer en Mevrouw A.J. Wit, Graaf Janlaan 11, Zeist, telefoon 03404-14165

Leden, die dus vervoer naar en van bijeenkomsten zouden willen hebben, kunnen zich **rechtstreeks** met bovenstaande leden in verbinding stellen.

vereniging van 'vrienden van de hoge veluwe'

Uit de Statuten:

Art. 2. De vereniging beoogt het aankweken van een hechte band onder hen, die belang stellen in de Stichting "Het Nationale Park de Hoge Veluwe", gevestigd te 's-Gravenhage, alsmede het bijstaan van het bestuur van die Stichting in het verwezenlijken van de doeleinden, die het krachtens de grondregelen van die Stichting heeft na te streven.

Art. 3. 1. De vereniging tracht haar doel te bereiken door in nauwe samenwerking met het dagelijks bestuur van de Stichting "Het Nationale Park de Hoge Veluwe"

- a. in brede kring belangstelling te wekken voor "Het Nationale Park de Hoge Veluwe" door het stimuleren van het bezoek aan dit park;
 - b. het organiseren van één of meer "Hoge-Veluwedagen" per jaar;
 - c. het vormen van werkgroepen uit en in bijzondere gevallen mede buiten haar leden, ter bestudering van bepaalde onderdelen, mogelijkheden en belangen van "Het Nationale Park de Hoge Veluwe";
 - d. het dienen van advies en/of het doen van voorstellen aan het dagelijks bestuur voor-
- noemd;
-

BESTUUR

Jhr. W.H. de Beaufort	- Ere-voorzitter
D.A. Kramer	- voorzitter
H.C. Haitink	- secretaris
	Prins Bernardweg 10, Oosterbeek, telefoon 08307 - 5455
Mr. Ph.A.J. Mees	- penningmeester
Mr. F.Th. Dijkmeester	- burgemeester van Apeldoorn
Dr. J.L. van Haften	
Mej. J.J.M.H. Oudemans	
Drs. J.C.H. Oudemans	
R.P. Pieters	
Drs. J.A.F. Roelen	- burgemeester van Arnhem
J. Slot	- burgemeester van Ede

Adviserende leden:

Ir. H. van Medenbach de Rooy	- directeur Nationale Park de Hoge Veluwe
Drs. R.W. Oxenaar	- directeur Rijksmuseum Kröller-Müller

De minimum-contributie bedraagt f 7,50 voor gewone leden; voor huisgenoten van leden f 2,50. Voor jeugdleden f 1,00. Organisaties en verenigingen kunnen als zodanig lid worden voor ten minste f 10,00 per jaar. "De Schouw" wordt U gratis toegezonden. Contributies dienen overgemaakt te worden aan de Vereniging van Vrienden van De Hoge Veluwe, giro 95 1993 te Arnhem.

